VALTIONEUVOSTON KANSLIA
STATSRÅDETS KANSLI

Promemoria

Femte mötet för arbetsgruppen för sannings- och försoningsprocessen för döva och teckenspråkiga

Tid måndag 24.4, kl. 9.00–12.00
Plats: Helsingfors, Snellmansgatan 1, konferensrum NH 12 Konselji

Vesa Vuorenkoski, statssekreterare, ordförande, SRK
Pamela Sarasmo, sekreterare JM
Corinna Tammenmaa JM
Laila Vihersaari-Johnston, sekreterare SRK
Taina Kulmala SRK
Juha Luomala SHM
Tea Hoffrén SHM
Markku Jokinen Finlands Dövas Förbund rf
Laura Pajunen Finlands Dövas Förbund rf
Risto Hoikkanen Föreningen Finlands Dövblinda rf
~~Salla Fagerström, Finlands dövhistoriska sällskap rf~~
Aarne Pirkola Föreningen Finlands Dövblinda rf
Magdalena Kintopf-Huuhka Finlandssvenska teckenspråkiga rf
Tolkning:
Mira Suomela Andelslaget Via
Susanna Söderlund Finlands Dövas Förbund rf
~~Karoliina Franck Finlands Dövas Förbund rf~~
Päivi Masih, Andelslaget Via
Ellen Hoang, Andelslaget Via
Salla Kuusinen Andelslaget Via
Maria Jäppinen, Lyra palvelut
Taina Miettinen, Andelslaget Via

Gäst: Aleksi Syrjämäki

1. Ordförande Vuorenkoski öppnade mötet klockan 9.04. Ordföranden beklagade att översättningen av promemorian om föregående möte inte var klar.

2. Ordföranden hälsade välkommen Aleksi Syrjämäki (SHM), som lovat presentera sin förestående rapport om det psykosociala stödet.

   Syrjämäki berättade att rapporten kommer att vara klar i maj. Rapporten är uppdelad i två delar − dels tillgången till stöd på det egna språket i dag, hur många människor som

processen kommer att omfatta i början och under resans gång, dels ett förslag till en modell för psykosocialt stöd. Kamratstöd tas inte upp i rapporten.

Att fastställa hur många som omfattas av processen är inte entydigt. Ska till exempel finsk- eller svenskspråkiga personer med hörselnedsättning, det vill säga personer som använder talat språk, omfattas av processen? Ett sätt att uppskatta antalet är hur många som har rätt till tolkningstjänst som ordnas av FPA (se bifogad PP-presentation). Det saknas säkra uppgifter om CODA. En del av dem använder inte teckenspråk, medan andra är helt teckenspråkiga. Enligt en uppskattning av Finlands Dövas Förbund och Institutet för de inhemska språken använder ca 1 500 CODA teckenspråk. Eventuellt är omkring 100 CODA svenskspråkiga. CODA-föreningen har drygt 100 medlemmar. Det är svårt att bedöma hur många av dem som omfattas av processen.
Personer som använder finlandssvenskt teckenspråk bor också i Sverige. Det finns ingen exakt uppskattning av hur många de är. Eventuellt är de lika många som antalet personer som använder finlandssvenskt teckenspråk i Finland. De som är bosatta i Sverige kommer förmodligen att omfattas av processen. Det kommer att vara problematiskt att nå dem. Saknas det någon grupp, som till exempel döva invandrare? Hur är det med dem som har hörselimplantat och inte använder tolkningstjänster, omfattas de av processen? Syrjämäki vill gärna höra synpunkter.

Offentliga mentalvårdstjänster kan delas in i tre kategorier. **Tröskelfria tjänster** (t.ex. information om mental hälsa, egenvårdsprogram) finns inte alls på teckenspråk. Inom **primärvården** på välfärdsområdena arbetar enstaka personer som kan teckenspråk, Syrjämäki hör själv till dem. Det finns inget system inom primärvården för att slussa teckenspråkiga klienter till personal som kan teckenspråk. Inom **tjänster på specialnivå** har HUS en kulturpsykiatrisk poliklinik, dit patienter kan remitteras från hela landet. Detta är dock inte speciellt väl känt inom välfärdsregionerna. Polikliniken har 1–2 medarbetare som behärskar teckenspråk. Dessutom är vissa tolkar alltid närvarande där. I hela Finland finns det cirka 5 individterapeuter och cirka 2 par- och familjeterapeuter som behärskar teckenspråk på någon nivå.

Tjänsterna inom den tredje sektorn spelar en viktig roll ,som bland annat den evangelisk-lutherska kyrkans tjänster (teckenspråkiga präster och diakoniarbetare). Dövas servicestiftelse har en hjälplinje dit man kan ringa videosamtal. Det kamratstöd som organisationerna tillhandahåller är också viktigt. I praktiken söker människor stöd från den tredje sektorn, även då de skulle behöva psykiatrisk vård. Alternativt söker de specialtjänster, även om de inte behöver så tunga tjänster. Bland alternativen saknas med andra ord både de tröskelfria tjänsterna och tjänsterna inom primärvården.

Utkast till en modell för psykosocialt stöd
Stödbehovet kommer sannolikt att vara uppdelat på dels vård av psykiatrisk natur (t.ex. ångest, sömnlöshet), dels ett mer allmänt behov av stöd för att bearbeta upplevelser. Man kan tänka sig att det behövs stöd på följande fyra nivåer: lätt, måttligt, intensivt och mycket intensivt stöd. Det är mycket svårt att uppskatta hur stödbehovet kommer att fördelas. Sannolikt behövs mer stöd för bearbetning av upplevelser på en allmän nivå. Ett utbud av lättare stödformer minskar behovet av intensivare stöd.
Information är ett viktigt element i det psykosociala stödet. Information om exempelvis vad stödet är bra för och när och var man kan söka det. Till exempel äldre personer kan dra sig för att söka stöd, vilket ska beaktas.

Steg 0: Personen gör en bedömning utan kontakt med social- och hälsovårdspersonal. Tjänster tillgängliga för alla, till exempel egenvårdsprogram. Syrjämäki föreslår att program i Psykporten översätts till teckenspråken. Utvecklingschefen för Psykporten visade i varje fall intresse för det.

Steg 1: Milda/måttliga psykiska symtom. Eventuellt handledd egenvård innehållande tre besök hos social- och hälsovårdspersonal, exempelvis hos en teckenspråkig närvårdare. Handledd egenvård är effektiv evidensbaserad vård.
Steg 2: Måttliga psykiska symptom. Eventuellt kognitiv korttidsterapi innehållande cirka sju besök hos en terapeut, enligt modell från till exempel projektet Första linjens terapier.
Steg 3: Personer med kraftiga psykiska symtom. Inte realistiskt att utbilda ny personal – det tar flera år att utbilda psykoterapeuter. Möjliga alternativ är därmed HUS poliklinik och välfärdsområdenas psykiatriska tjänster. Regional jämlikhet kan eventuellt säkerställas genom distansförbindelser och till exempel ersättningar för resekostnader.
Enligt Syrjämäki är kamratstöd den kanske viktigaste formen av stöd, och det kräver ingen arbetsinsats av hälso- och sjukvårdspersonal. Formerna för kamratstödet behöver utredas senare, eftersom de inte omfattas av den aktuella utredningen.

Tjänstens språk
På teckenspråk eller med hjälp av en tolk?
Det kan bli svårt att hitta personal som behärskar teckenspråk. Dessutom önskar en del personer att stödet ges med hjälp av tolkning, till exempel dövblinda personer kan önska sig det. Man måste också komma ihåg att anlita döva tolkar. De har personliga upplevelser och använder teckenspråk som sitt modersmål. En döv tolk kan också tänkas delta i sådana fall där social- och vårdpersonalen kan teckenspråk. En hörande tolk eller en hörande teckenspråkig person märker kanske inte alla nyanser, och då kan kompetensen av en döv tolk vara ett mycket bra komplement, till exempel vid bedömning av servicebehovet.

Utbildningsbehov
De som deltar i att ge psykosocialt stöd bör ha åtminstone baskunskaper i teckenspråk. Dessutom behövs material för kulturundervisning. Erfarenhetsexperter bör involveras i utarbetandet av utbildningsmaterial. Ett välutarbetat material kan spridas ut till alla social- och hälsovårdsanställda i Finland. På så sätt kan man åstadkomma någonting bestående.

Metodutbildning
Tolkarna behöver utbildning i termer och fenomen inom mentalvård och mental hälsa.
Hur är det med finlandssvenska döva bosatta i Sverige? Ingen inom social- och hälsovården behärskar finlandssvenskt teckenspråk. Tjänsterna måste alltså tillhandahållas antingen med hjälp av tolk eller på finskt teckenspråk. Eller på svenskt teckenspråk? Individuella önskemål måste beaktas. Om stödet också förmedlas av svenska terapeuter som inte är legitimerade terapeuter i Finland, kommer det att leda till problem med lagstiftningen?

Andra relevanta frågor
De döva är ganska jämnt fördelade över hela Finland. Vi vet inte i vilka regioner det finns flest stödbehövande, men eventuellt är det personer som bor glesbygden. Kommer experter att ambulera runt i Finland? Det måste beaktas att deltagarna i processen har säkert mycket varierande datatekniska färdigheter med tanke på distanstjänster. Hur är det med stödet till deltagarnas närstående? Behövs det till exempel kamratstöd också för dem?

Organisering av arbetet
Det behövs en enhet för psykosocialt stöd. Utan en separat enhet eller med en mindre enhet blir det säkert svårt att organisera stödet.
Enheten ska ha en läkare (enligt lagen). Läkares arbetsinsats behövs kanske inte i någon stor utsträckning. Den döva tolkens arbetsinsats är oerhört viktig, särskilt i från om utvecklingsaspekten och bedömningarna av stödbehovet. Kunden ska ha rätt att bestämma vem som anlitas som tolk. Hur är det med köpta tjänster?

Ordföranden öppnade diskussionen.
SHM konstaterade att utredningen verkade mycket ingående och tackade Syrjämäki. Kamratstöd ingick inte i utredningen, eftersom tanken var att Syrjämäki skulle utarbeta det avsnittet tillsammans med ett arbetspar, men tyvärr lyckades man inte hitta någon. Det måste ha varit en verklig utmaning att utreda det psykosociala stödet, eftersom modellen för sannings- och försoningsprocessen inte har slagits fast.
Gemenskapen lyfte fram följande aspekter. Man tackade Syrjämäki och konstaterade att utredningen stämmer överens med gemenskapens uppfattning. Naturligtvis behöver man smälta frågan och lämna utrymme för diskussion efter det att utredningen är klar. Det är viktigt med utbildning, liksom med tolkarnas yrkeskompetens. Det är uppenbart att basservicen är dålig, men ett som är positivt är att servicenivån nu kan förbättras om processen blir av. De många språken utgör en utmaning för stödet, vilket verkar ha beaktats fint i utredningen. Hur är det med personer med nedsatt hörsel eller vuxendöva som har ett talat språk och också behärskar teckenspråk – vill de ha service på teckenspråk eller på talat språk? Var och en bör få själv välja på vilket språk hen vill ha stöd, till exempel CODA kan önska att få prata om känslor på just teckenspråket.
Kamratstöd är viktigt och kräver verkligen vidare utredning. Om det hittas en finansiär, kan man eventuellt diskutera finansieringen med SHM för att utveckla modellen tillsammans med organisationerna. I enhetens ledning bör också finnas en teckenspråkig person. Över huvud taget gäller det samla ett bra team för enheten. Sannolikt går det inte att hitta en läkare som kan teckenspråk. Hur kommer utredningsarbetet att gå vidare med tanke på det finlandssvenska perspektivet?
SHM påpekade att det i hög grad är budgeten som avgör om det kan inrättas en separat enhet.
Ordföranden konstaterade att ju mer det kan användas av befintliga resurser, desto bättre är det säkert. Att dela upp stödet i olika nivåer är en riktigt bra idé.
Syrjämäki påpekade att organisationerna inte kan ordna kamratstödet med sina nuvarande resurser.

SHM konstaterade att rapporten kommer att färdigställas i maj. Det gäller att snabbt fortsätta diskussionen om att inkludera kamratstödet. SHM och organisationerna har redan diskuterat lite om det.
Det skulle vara fint att kunna rekrytera en teckenspråkig person för att utreda frågan om kamratstöd. Det skulle också kunna finnas en informell underarbetsgrupp där dialogen med Aleksi och organisationerna kan fortsätta.
Ordföranden konstaterade att det har gjorts ett fantastiskt arbete för utredningen; diskussionerna kommer att fortsätta och det behövs satsningar på kamratstödet. Utredningen kommer att delas ut till arbetsgruppen när den är klar.
SHM konstaterade att de kan utreda de rättsliga aspekterna kring att eventuellt få terapi i Sverige genom processen.

3. Debatt om modellen

På gemenskapens önskan har ministerierna dryftat frågan om modell, och SRK presenterade resultaten av diskussionerna. Tanken är att arbetsgruppens återstående mandattid ska användas på att ta fram modellen. Utgångspunkten var den modell som organisationerna hade utarbetat. Principer för modellen är åtminstone kontinuerlig dialog, inlärningsprocess, förtroende och flexibilitet, och målet är att genom sanning nå försoning och återställelse. Den gällande lagstiftningen säkerställer jämlikhet, men det gäller att fundera över luckorna. Psykosocialt stöd spelar en viktig roll i processen. Informationsspridningen och kommunikationen under processens gång måste vara aktiva. I processen ska medverka en parlamentarisk arbetsgrupp och en referensgrupp (med representanter för åtminstone ministerierna och för gemenskapen) och därtill en

arbetsgrupp som leds av generalsekreteraren och som ska samla erfarenheter, göra intervjuerna och dokumentera dialogerna. Behöver arbetsgruppen eventuellt också juridisk assistens?
Processen ska ha regelbundna kontrollpunkter vid vilka det görs en bedömning av om arbetet behöver riktas om och av vad som redan har uppnåtts (s.k. dialogpauser).
Bilden av en bro (s.k. brodialoger) står för att det behövs en kontinuerlig dialog för att bli av med ballasten. När man har kommit över bron kan man fundera på hur floden ska dämmas för att den inte längre ska flyta åt fel håll.
Ordföranden konstaterade att det är vår uppgift att lämna vårt förslag till modell till statsrådet för avgörande. Arbetsgruppens ska utarbeta modellen under resten av mandatperioden. Alla tankar och idéer är värdefulla. Ingen kan i det här skedet på riktigt säga vad som är det optimala sättet att gå vidare, och därför är alla idéer värdefulla och även hård kritik välkomnas. Ordföranden anser att det är viktigt med regelbundna diskussioner med gemenskapen och arbetsgruppen om hur processen känns och om man gör rätt saker. Diskussionerna skulle kunna äga rum var sjätte månad eller åtminstone årligen.
Ordföranden gav ordet till gemenskapens representanter.
Finlands Dövas Förbund berättade att de hade haft styrelsemöte under helgen och kunnat diskutera den ovan presenterade modellen. De övriga organisationerna kommer att diskutera med sina styrelser senare. Styrelsen hade diskuterat ärendet i ett par timmar. Den främsta iakttagelsen var att ministerierna, precis som gemenskapen, hade fokuserat på förvånansvärt likartade frågor. Ingen hade menat att det var någonting fel med modellen. Gemenskapens element finns med i den. Visserligen behöver den parlamentariska arbetsgruppens roll diskuteras noga. Man håller ett öppet sinne och fortsätter dialogen. Vem ska ta ansvaret för att be om ursäkt? Den har ett stort symbolvärde, så vem kommer då att representera staten. Referensgruppen liknar i många avseenden det som gemenskapen tänkt på. Hur är det med arbetsgruppens (sekretariatets) förhållande till kamratstödet och det psykosociala stödet? Ska sekretariatet samordna båda? Vi anser att det psykosociala stödet är ganska självständigt. Vilken roll ska arbetsgruppen (sekretariatet) med andra ord ha gällande det psykosociala stödet? Hur ska döv- och teckenspråkssamhället synliggöras i modellen? Just nu är den en förvaltningsmodell.
Ordföranden konstaterade att gemenskapen återigen lyft fram mycket goda synpunkter och att det var viktigt att ta upp frågor.
Juridiskt stöd och dialogpauser var nya och verkligen bra idéer. En stor fråga är vem som ska ingå i arbetsgruppen (sekretariatet), är de anställda för uppgiften? Hur ska rekryteringen eller valen ske genom en gemensam process? Hur många personer ska arbeta i gruppen och i hurdana uppdrag? Information, transkribering, tolkning. Vad kommer processens slutresultat att vara? En utredning eller en rapport? Vem ska skriva rekommendationerna? Förmodligen arbetsgruppen (sekretariatet). Är det meningen att man innan processen inleds tecknar ett avtal om de ovannämnda detaljerna? Modellen innehåller åtaganden på olika nivåer, vilket är mycket bra. Det börjar brådska med ursäkten om vi tänker på dem som är födda på 1930- eller 1940-talet. I vilket skede kommer man att be om ursäkt?
Gällande det finlandssvenska teckenspråket är antalet personer ett problem. Kan generalsekreteraren svenska? Resurserna räcker inte alltid till för att inkludera svenskan. På vilket sätt skulle det gå att säkerställa att svenskan är med? Två framstående medlemmar av det finlandssvenska teckenspråkssamhället har nyligen gått bort. De hann inte höra staten be om ursäkt. De arbetade hårt, men hann inte få ett erkännande för sitt arbete. Det diskuteras också en eventuell översättning av materialet till punktskrift. Vid vilken punkt på tidslinjen är ersättningar aktuella?*

JM redogjorde för samarbetsnätverket Mii ovtass, som initierades av FPA och Sametinget och som har utvidgats även till andra parter. Nätverket ser över situationen för samiska

språktjänster, och FPA spelar en aktiv roll i att ta fram tjänster på samiska. Inom nätverket har man ofta lyft fram frågan om förtroende inom samernas sannings- och försoningsprocess och huruvida människor vågar eller vill kräva tjänster på sitt eget språk. Gällande FPA:s tolktjänster måste detta förtroende byggas upp på något sätt. Annars föreligger en risk för att processen mister sin trovärdighet.
Från gemenskapen berättades att en samarbetsgrupp för FPA:s tolktjänster sammanträder fyra gånger om året, men den åstadkommer ingenting konkret. Eventuellt behövs en helt separat process för FPA. Någonting blir fel i var tredje bokning av tolkning. Det politiska beslutsfattandet kan inte påverka. Om samma utveckling fortsätter kommer någonting att gå fel i hälften av bokningarna nästa år. Det är bra att notera att den här gruppen har utmärkt tolkning. Om det här var ett rutinmöte, skulle hälften av tolkarna saknas. Konkurrensutsättningen av tolkar är ganska dålig. Gemenskapen påminde om att bjuda in kanslicheferna i arbetsgruppen. Skulle till exempel kanslichefen vid SHM kunna delta vid något tillfälle?
Ordföranden konstaterade att man på ett eller annat sätt bör skapa ett brett engagemang bland myndigheterna, exempelvis FPA, utbildning, social- och hälsovård, polisen osv. Tanken var att kanslicheferna skulle ha deltagit. Man kan försöka få med en kanslichef från FM till nästa möte. Organisering av tolkningstjänster är en stor fråga.
Mötet resonerade att bjuda in FPA:s ledning till diskussionerna, vilket hör till den egentliga processen, och därför avstår den här förberedande arbetsgruppen från att göra det.

4. Nästa möte och avslutande av mötet

Nästa möte hålls den 26 maj kl. 9–12.
Ordföranden avslutade mötet klockan 12.05.